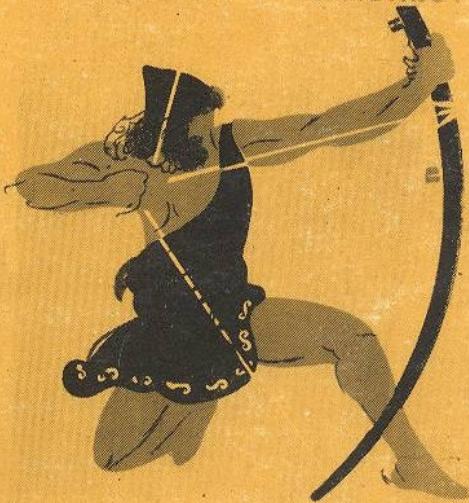

ΜΙΧ. ΛΑΦΑΖΑΝΗΣ

Ο ΤΥΡΝΑΒΙΤΗΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ
(1869 - 1952)
ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΤΟΥ

Πρόλογος Χρίστος Τσολάκης

Βιβλιοπωλείο «Γνώση»

Λάρισα 1993

παρουσιάζει ακόμη και σήμερα.

Ο Φάρος του χωριού, όπως φαίνεται από τα δημοσιεύματα που καταθέτει ο Ανδρεάδης, είχε μεγάλη απήχηση στο χώρο της Δημοτικής Εκπαίδευσης. «Δεν υπάρχει συνάδελφος, όστις να μην έχη αναγνώση το «Φάρον του χωριού», γράφει ο ίδιος. Και αναφέρει ότι στο διαγωνισμό του 1925 το βιβλίο έτυχε «πανηγυρικής εγκρίσεως (...) διαγνωσθείς προς τρία άλλα αναγνωστικά, συντεταγμένα παρά των αριστων αναγνωσματαριγράφων και λογοτεχνών ήτοι, των κ.κ. Ε. Παπαμιχαήλ - Δ. Βουτυρά, Γ. Ξενοπύλου - Γ. Κονιδάρη και Ι. Συκώτη - Σπ. Μελά. έτυχε αυτός μόνος [ο] Φάρος του χωριού] της εγκρίσεως»¹⁴².

Πολλοί γνωστοί εκπαιδευτικοί μίλησαν με ενθουσιασμό γι' αυτό το αναγνωστικό. Ο γνωστός παιδαγωγός και συγγραφέας Μιχ. Παπαμάρος του είπε: «Ο Φάρος» σας με συγκίνηση βαθιά¹⁴³. Ο καθηγητής της Φιλοσοφικής των Αθηνών Αντ. Χριστομάνος: «Ουδέποτε μου έτυχε ν' αναγνώσω ελκυστικώτερον και διδακτικώτερον αναγνωστικόν από τον «Φάρον» σας (...)»¹⁴⁴. Ένας επιθεωρητής δημοτικών σχολείων του έγραψε: «Η περιφέρειά μου οφείλει ευγνωμοσύνη. Η εισαγωγή του [του βιβλίου] εις τα σχολεία της έγινε η αιτία να αναγερθούν είκοσι διδακτήρια»¹⁴⁵. Και ένας άλλος έγραψε: «Ο Φάρος του χωριού» είναι διά την εποχή μας ότι ο Γεροστάθης εις παλαιοτέρους χρόνους¹⁴⁶. Μάλιστα ήταν τέτοια η απήχηση του βιβλίου ώστε πολλοί δάσκαλοι, όπως αναφέρει ο Ανδρεάδης, δεν το δίδασκαν στα σχολεία, μόλονότι, αναγνώριζαν την αξία του, διότι φοβούνταν μήπως η σύγκρισή τους με τους ιδεώδεις ήρωες του βιβλίου, δασκάλους Πέτρο και Δέσποινα Ανέζη, αποβεί σε βάρος τους. Ο Ανδρεάδης το θεωρεί μία από τις μεγαλύτερες επιτυχίες του βιβλίου^{*} και γράφει: «Διότι αναγνωστικόν, το οποίον κάμνει δημοδιδασκάλουν να συναισθάνονται τας ελλείψεις των, είναι πρωτισμένον ασφαλώς να συντελέσῃ εις την βελτίωσιν αυτών, όσον και ένας άριστος επιθεωρητής δημοτ. σχολείων»¹⁴⁷.

Δεν ξέρω αν είναι σύμπτωση ότι ένας άλλος δάσκαλος της περιοχής του Τυρνάβου δίνει τον τίτλο Φάρος πολιτισμού σ' ένα αυτοβιογραφικό του βιβλίο με πλούσια, πράγματι, δράση στη δεκαετία του '30 εκθέτοντας στον πρόλογό του ιδέες παρόμοιες μ' αυτές του Ανδρεάδη¹⁴⁸.

Νομίζω πως δεν είναι χωρίς αξία και η ταπεινή μαρτυρία των δικών μου γονιών, που μέχρι τώρα έχουν να θυμούνται από τα σχολικά τους βιβλία μόνο τον Φάρο του χωριού και τον ήρωά του Πέτρο Ανέζη.

1. Το περιεχόμενο του Φάρου [Κείμενο της κ. Μαρίας Δημάση]

Στα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου χτυπούσε η καρδιά του Έθνους ολόκληρου. Άρρυθμα άλλοτε, αλλά και τότε ακόμα καθρέφτιζαν την πορεία των γλωσσοεκπαιδευτικών μας πραγμάτων*. Μέσα απ' τις σελίδες τους αντικρύζουμε αγ-

*142. Βλ. Δ. Ανδρεάδης, ὥλ. παρ.. σελ. 10.

143. Βλ. ὥλ. παρ. σελ. 10.

144. Βλ. ὥλ. παρ. σελ. 10, σελ. 4.

145. Βλ. ὥλ. παρ. σελ. 11 ο.π σαελ. 10.

146. Βλ. ὥλ. παρ. σελ. 12, σελ. 11.

147. Βλ. ὥλ. παρ. σελ. 13.

148. Βλ. Γεωρ. Σαντίκος: Φάρος Πολιτισμοί, Λάρισα 1946.

* βλ. Μαρία Δημάση, Τα αναγνωστικά των Αημοτικού Σχολείου 19ος & 20ος αι. Παιδαγωγι-

編入。FIG. 384

ΙΜ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ

Π. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ο ΦΑΡΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε. ΑΒΗΝΑΙ-ΑΛΒΑΙΑΣ 4

γελικό και μαύρο φως.

Ο Φάρος του χωριού, ήταν και είναι μέχρι τώρα φάρος στο μονοπάτι το δίσβατο της παιδείας μας. Παίζει με «ανοιχτά χαρτιά» στο χώρο της αγωγής. Πέρα από ηθικοπλαστικούς δογματισμούς που στηρίζουν τη γνώση στο εξωλογικό ρίζωμα ιδεών και την πειθαρχία. Πέρα απ' την εμφάνιση του παιδιού - όμηροι στη σπηλιά του αναπαραγόμενου μοντέλου, του παιδιού - εξαρτήματος στη μηχανή για την αναπαραγωγή στερεότυπων ρόλων.

Το βιβλίο αυτό και τα άλλα που ανήκουν στην κατηγορία των αναγνωστικών του φωτεινού σταθμού του 1917-18. «Είναι εμποτισμένα από ένα νέο πνείμα... καινοί ρυγια παιδαγωγική, προοδευτική, αντιανταρχική, έμμεση, χωρίς ηθικόλογία, χωρίς διδακτισμό, χωρίς εντολές και αφορισμούς»*.

Είναι αφήγηση της ηρωϊκής δράσης του δάσκαλου Π. Ανέζη και ακολουθεί πιστά τα ιδανικά της παιδείας όπως τα διατύπωσε ο Γ. Παπανδρέος: «...Η Δημοκρατία αναγνωρίζει την ηθικήν προσωπικότητα και πρωτοβούλιαν των ατόμων και αποβλέπει ταυτοχρόνως προς το Ιδεώδες της Κοινωνικής Μικαιστήνης. Ο υπέρτατος σκοπός της παιδείας είναι η δημιουργία ανθρώπων (...). Ας εκπορευθή και από το Ανέτατον Εκπαιδευτικόν μας Συμβούλιον προς όλους τους εκπαιδευτικούς της Ελλάδος το σύνθημα (...) εργασθήτε. Εμπνεύσατε εις την νέαν Γενεάν την πίστιν προς τα ανώτερα ιδανικά τας Αιωνίας Αξίας της ζωής. Καλλιεργήσατε την φωτεινήν πρωτοβούλιαν των πνευμάτων και των θελήσεων. Ιημιονργήσατε την Αναγέννησιν της Παιδείας. Και η Εκπαιδευτική Αναγέννησις θα γίνει ασφαλές, η πρωτοπορεία της Εθνικής Αναγέννησεως».

Ο δάσκαλος στο Φάρο του χωριού, σε μια μυθιστορηματική περιγραφή της δραστηρίας του, σε κάθε βήμα και σκέψη προπαγανδίζει την ιδανική συμπεριφορά των συναδέλφων του.

Ο Πέτρος και η Δέσποινα Ανέζη αντιδρούν και αντιστέκονται στην καθημερινή τακτική των δασκάλων και των παλιότερων βιβλίων που στοχεύουν στη διδασκαλία μαθημάτων, ηθικών αρετών που θεσμοποιούνται στο περιβάλλον της τάξης και αφαιρούν τη διάθεση των παιδιών για αμφισβήτηση των δοσμένων αληθειών.

Πρόκειται για ένα απ' τα ελάχιστα αναγνωστικά όπου στο έργο της αγωγής οικογένεια και σχολείο δεν εμφανίζονται να λειτουργούν με τη σχέση των συγκοινωνυτών δοχείων και το παιδί δεν εγκλωβίζεται σε μια ταύτισή του με την οικογενειακή ιεραρχία.

Ο δάσκαλός του αντιστέκεται στην παραδοσιακή νοοτροπία των μεγάλων για τη μορφή και το έργο του σχολείου, τολμώντας απ' την αρχή να δηλώσει στον πάρεδρο του χωριού πως: «(...) και τα παιχνίδια είναι γράμματα, κύριε πάρεδρε» Βγάζοντας το μάθημα από την τάξη, βάζοντας στη θέση της απόλυτης προσωπικής κυριαρχίας τη συνεργασία, αποκτώντας το σεβασμό των μαθητών με το προσωπικό του παράδειγμα, με τη συμμετοχή του σε όλα αντί για την αυταρχική αιθεντία που αποτελούσε κανονικό μοντέλο συμπεριφοράς εκείνη την εποχή, καταφέρνει ν' αποκτήσει το κύρος και το σεβασμό της αγάπης και της αποδοχής.

Γνώση και ήθος αποκτώνται όχι σε ατμόσφαιρα φόβου, αλλά εκουόσιας μίμησης

κό Τμ. Δημοτ. Εκπ σης - Α.Π. Θεσ νίκης (πολυγραφημένο) Πρόδοχος: Χρ. Τσολακης (από όπου και η αναφορά) οι σημειώσεις με * είναι από το έργο της κ. Μ. Δημάση.

* Βλ. Ανέτατον Εκπαιδευτικόν. Ηρακτικά συνεδριάσεων 5-24 10 1931 σ. 462-465.

που προάγει τους μαθητές και τους οδηγεί σε άριστα αποτελέσματα. Θρησκευτική και εθνική αγωγή, είναι αναπόσπαστα κομμάτια, της κοινωνικής του παρουσίας και δράσης.

Χωρίς διδακτισμό και καθωσπρεπισμό, μέσα θα λέγαμε απ' τις διαδικασίες του «κρυφού» Α.Π., που σήμερα επιστημονικά θεωρούνται ότι ενεργοποιούν ευκολότερα και με μονιμότερα αποτελέσματα τους αφομοιωτικούς μηχανισμούς του παιδιού, βιώνει την πορεία της μάθησης μαζί του. Έλκει προς την πρόοδο ολόκληρη την κοινωνία, το μικρόκοσμο του χωριού γιατί το νου του απασχολούν, ταλανίζουν, γυμάζουν, γοητεύουν ερωτήματα αλήθειας.

Πρόκειται πραγματικά για ένα βιβλίο πρωτοποριακό. Να μην ξεχνάμε βέβαια, ότι κουβαλάει μαζί του τις αξιολογικές ιδιαιτερότητες της εποχής του. Έτσι μπορεί η δασκάλα να πρωτοστατεί στα δρώμενα της μικρής κοινωνίας. Μπορεί οι γυναίκες σπάζοντας τα δεσμά των στερεοτύπων ρόλων τους να αρθρώνουν λόγο και να υψώνουν το ανάστημά τους πρωταγωνιστώντας σ' όσα θετικά συμβαίνουν, και πρόεδρος του σχολείου να είναι κορίτσι.

Δε λείπουν όμως οι αναφορές στην προίκα αν και εμφανίζεται σαν ενέργεια που ο γονιός κάνει με ευχαρίστηση και μάλλον αποκύπτει τον αγώνα του για την συμμόρφωσή του στις επιταγές του «θεσμοποιημένου καθήκοντος», την αγωνία του προστάτη αδελφού σε περίπτωση ορφάνιας (Π. Ανέζης) για την αποκατάσταση του κοριτσιού της οικογένειας, περιβάλλοντας τη διαδικασία μ' ένα κάλυμμα νομιτότητας και έτσι μονιμότητας.

Ούτε οι ευεργέτες μπορούν να λείπουν. Το κράτος πρόνοιας είναι ακόμα ανύπαρκτο. Πρέπει λοιπόν οι μικροί μαθητές να συνηθίσουν στην ιδέα της προσωπικής τους παρουσίας για την κάλυψη της κρατικής απουσίας.

Παρ' όλες τις μικρές «αποκλίσεις» πρόκειται για ένα υπέροχο αναγνωστικό. Για πρώτη φορά εμφανίζεται το σχολείο των αναλφαβήτων. Γίνονται προφητικές αναφορές στην καταστροφή της φύσης και την εκδίκησή της στο βιαστή άνθρωπο. Οι ηθογραφικές περιγραφές, οι συγκρούσεις εσωτερικές και εξωτερικές σκίζουν το πέπλο της ωραιοποίησης.

Στο επίπεδο της κατακόρυφης κοινωνικότητας, των σχέσεων με το Θεό καλλιεργεί τη θρησκευτικότητα ενωμένη με την κοινωνικότητα, σαν ουσιώδης εκδήλωση της ύπαρξης, συνδεδεμένη με την ηθική ζωή και την ολοκλήρωσή της. Είναι μία εκδήλωση αβίαστη, χωρίς ακρότητες και υπερβολές. Χωρίς λαϊκιστικό ευσεβισμό και δογματισμούς.

Η εθνική αγωγή δεν ασκείται με μεγαλόστομες αναπαραστάσεις του κλέους των περασμένων γενεών. Η ελληνικότητα του βιβλίου ρέει διάχυτη μέσα απ' την αγάπη για την ιδιαιτερή πατρίδα. Κι όταν ο πόλεμος γίνεται ενεστώτας, τα γεγονότα χάνουν την αγριάδα της αμεσότητας μέσα από τα γράμματα του αγωνιστή δασκάλου. Η συγκίνηση είναι φανερή στα μετόπισθεν. Οι μανάδες και οι γυναίκες των σκοτωμένων κλαίνε απομυθοποιώντας την πρότυπη «σπαρτιάτικη» συμπεριφορά των άλλων αναγνωστικών.

Ο τρόπος που τα βιβλία της εποχής του 1917-18 και όσα ακολούθησαν τη «νοοτροπία» τους, παρουσίαζαν τις έννοιες της πατρίδας και της θρησκείας, τροφοδότησε τις αντιδράσεις εναντίον τους. Θεωρήθηκε ότι καλλιέργησαν τις ενότητες αυτές με τον πιο συμβατικό τρόπο, πράγμα που προδίδει πως τα σχετικά «... τεμάχια εγράφη-

σαν παρ' ανθρώπων μη πιστευόντων εις ταύτας»*. Ο Μ. Τριανταφυλλίδης αναφέρει υπερασπίζοντας τα «Έγινε προσπάθεια να εναρμονισθούν τα βιβλία της Συνταχτικής Επιτροπής όσο γινόταν περισσότερο στον παραστατικό κύκλο και την αντιληπτικότητα των παιδιών»**.

Τα ίδια ισχύουν και για το Φάρο του χωριού. Σημαντικό τους απόχτημα στη θέση του καθωσπρεπισμού, το χιούμορ και η ιλαρότητα, απαραίτητα στοιχεία για ένα σχολικό βιβλίο.

* Βλ. Χριστοδ. Λέφας, *Ιστορία της Εκπαίδευσεως*, Ο.Ε.Σ.Β. Αθήνα 1942 σελ. 350.

** Βλ. Μ. Τριανταφυλλίδης, *Άπαντα τ. δος Θεσ/νίκη* σελ. 30.

ΣΗΜ. Η Μαρία Δημάση υπηρετεί ως δασκάλα στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Α.Π.Θ. Πρόσφατα τελείωσε την μεταπτυχιακή της εργασία στη Θεολογική Σχολή.

Το παραπάνω κείμενο είναι σύντομη περίληψη από την εργασία της για το αναγνωστικό *O Φάρος του χωριού*.